

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З НАВЧАННЯ ОСІБ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**

Електронне видання

Харків 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з навчання осіб з особливими освітніми потребами
для викладачів Харківського національного університету радіоелектроніки

Електронне видання

ЗАТВЕРДЖЕНО
спеціальним навчально-реабілітаційним
відділом супроводу студентів
з особливими освітніми потребами.
Протокол № 3 від 15.10.2021.

Харків 2023

Методичні рекомендації з навчання осіб з особливими освітніми потребами для викладачів Харківського національного університету радіоелектроніки / [Електронний ресурс] Упоряд.: П.М. Подпружников, О.М. Нікітенко, А.С. Овченко. – Електронне видання. – Харків: ХНУРЕ, 2023. – 23 с. – pdf 0,58 Мб.

Упорядники: П.М. Подпружников,
О.М. Нікітенко,
А.С. Овченко

Рецензент І.П. Захаров, д-р техн. наук., проф., зав. кафедри ІВТ

ЗМІСТ

Загальні положення	4
1 Особливості осіб з інвалідністю	6
1.1 Особи з порушенням слуху	6
1.2 Особи з порушенням мовлення	6
1.3 Особи з порушенням зору	7
1.4 Особи з порушенням опорно-рухового апарату	7
2 Правила етикету під час спілкування зі студентами з інвалідністю	9
2.1 Правила етикету у спілкуванні зі студентами з порушенням зору	9
2.2 Правила етикету у спілкуванні зі студентами з порушенням слуху	9
2.3 Правила етикету у спілкуванні зі студентами з порушенням мовлення	10
2.4 Правила етикету у спілкуванні зі студентами, що мають ускладнення пов'язані з затримкою розумового розвитку	10
2.5 Правила етикету під час спілкування зі студентами, що мають ускладнення з пересуванням	11
3 Організація інтегрованого навчально-виховного процесу в університеті	12
3.1 Заходи щодо соціально-психологічної підтримки осіб з інвалідністю	12
3.2 Заходи щодо організації навчального процесу	13
3.3 Особливості забезпечення навчання студентів з інвалідністю в університеті	13
4 Особливості організації навчального процесу студентів з інвалідністю	14
4.1 Організація педагогічного супроводу	14
4.2 Особливості навчання студентів, що мають порушення зору	15
4.3 Особливості навчання студентів, що мають порушення слуху	17
4.4 Особливості навчання студентів з порушенням опорно-рухового апарату	17
4.5 Навчально-реабілітаційна комісія вищого навчального закладу	17
4.6 Академічна група інтегрованого навчання	18
4.7 Спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ закладу вищої освіти	19
4.8 Права та обов'язки учасників інтегрованого навчального процесу у закладі вищої освіти	20
4.9 Проходження практики особами з інвалідністю	21
Перелік джерел посилання	22

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Підвищення доступності та якості освіти для всіх категорій громадян є пріоритетним завданням соціальної політики України. За даними ООН, близько однієї десятої частини всього населення планети становлять люди з обмеженими можливостями. В Україні цей показник становить близько 6% від всього населення. Більш того, за даними, що надані статистикою, щорічно кількість людей з обмеженими здібностями в нашій країні збільшується.

У зв'язку з цим особливого значення набуває створення рівних можливостей для отримання освіти людьми з обмеженими можливостями здоров'я.

В рекомендаціях розглянуто психологічні, матеріально-технічні та інформаційні напрями організації освітнього процесу для осіб з інвалідністю, що регламентуються такими нормативно-правовими документами:

Конституція України, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., постанови Кабінету Міністрів України: від 08.12.2006 № 1686 «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів», від 31.01.2007 № 80 «Про затвердження Порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг», від 23.05.2007 № 757 «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда», розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.06 № 396-р «Про схвалення Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки», наказ Міністерства освіти і науки України від 27.06.08 № 587 «Про проведення експерименту щодо організації інтегрованого навчання осіб з особливими освітніми потребами у вищих навчальних закладах III- IV рівнів акредитації незалежно від форм власності та підпорядкування», Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (наказ МОН від 02.06.93 № 161) та міжнародні документи зокрема «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (резолюція ГА ООН від 20.12.93 № 48/96), Конвенція про права інвалідів.

В освіті інклюзія виступає за право кожної людини, незалежно від індивідуальних переваг і недоліків, брати участь у житті суспільства нарівні

з іншими і вчитися в одному середовищі з однолітками, а не у спеціалізованих навчальних закладах.

Інклюзія передбачає побудову освітнього (комунікативно-пізнавального) середовища, що дозволить конкретному студенту з особливими потребами поступово нарощувати свій освітній і соціальний потенціал. Це середовище має сприяти розширенню можливостей студента і готувати його до переходу на наступний рівень удосконалення своїх можливостей.

Інтеграція є процесом, результатом якого є досягнення єдності і цілісності всередині системи освіти і суспільства.

Інклюзія розширює поняття інтеграції людей з обмеженими можливостями і охоплює всі аспекти їх життєдіяльності, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожної людини. У сфері освіти інклюзія є послідовним продовженням інтеграції. Але, якщо інтеграція має на увазі прийняття дитини в існуючу систему без кардинальних змін цієї системи, то інклюзія виходить з того, що право всіх дітей на спільну освіту потрібно реалізовувати, попередньо провівши ряд заходів. Таким чином, всі заклади вищої освіти мають бути осначені всім необхідним, щоб відвідувати і навчатися в них зміг кожен абітурієнт.

1 ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1 Особи з порушенням слуху

До категорії людей з порушеннями слуху належать особи, які мають стійке (безповоротне) двостороннє (на обидва вуха) порушення слухової функції, при якому звичайне (на слух) спілкування з оточуючими є ускладненим (туговухість) або неможливим (глухота) [1]. Вербальна комунікація з оточуючими у людей цієї категорії ускладнена через порушення слуху або неможлива (глухота).

Розрізняють три ступені туговухості.

За туговухості (першого ступеня) людина розрізняє мову пошепки на відстані від 1 до 3 метрів, а розмовну мову на відстані більше 4 метрів, але не може адекватно сприймати розмову при сторонніх шумах.

Тувухість 2 ступеня (середня туговухість) має місце, якщо людина сприймає шепіт на відстані менше, ніж один метр, а розмовну мову на відстані від 2 до 4 метрів. Тувухість 2 ступеня характеризується нерозбірливістю в сприйнятті всіх слів, необхідні неодноразові повторення деяких фраз або окремих слів.

Важка туговухість (3 ступінь) полягає у неможливості розрізнити шепіт навіть на дуже близькій відстані, розмовну мову людина чує на відстані менше ніж 2 метри. В такому випадку, щоб мати можливість спілкуватися, використовують слуховий апарат і зорове сприйняття мови (читання з губ).

Глухота – це повна відсутність слуху або такий ступінь його зниження, за якого сприйняття мови стає неможливим. Абсолютну глухоту спостерігають рідко. Зазвичай є «залишки» слуху, що дозволяють сприймати дуже гучні звуки (більше 90 дБ), звуки, вимовлені над вухом гучним голосом або криком. При глухоті розбірливість сприйняття мови відсутня навіть із гучним криком [2].

1.2 Особи з порушенням мовлення

Мовні порушення мають вроджену чи набуту природу і пов'язані з ураженням або функціональними розладами мовних зон кори мозку, або анатомо-фізіологічними дефектами периферичного відділу мовного апарату. Мовні порушення можуть полягати в розладах голосу, артикуляції, темпу, в лексичних та граматичних порушеннях, у труднощах побудови зв'язаного висловлювання, недостатності фонематичного сприйняття,

специфічних дефектах письма і читання. Нерідко супроводжуються вторинними відхиленнями в когнітивній та емоційній сферах.

До найбільш важких мовних порушень відносять дизартрію (порушення вимови внаслідок недостатньої іннервації мовного апарату), алалію (відсутність або недорозвинення мови при нормальному слуху і збереженні можливостей розумового розвитку), афазію (системний розлад різних видів мовленнєвої діяльності). Мовні порушення можуть виступати самостійно або в синдромі нервово-психічних розладів [3].

1.3 Особи з порушенням зору

Існують різні ступені втрати зору: абсолютна (тотальна) сліпота на обидва ока, при якій повністю втрачаються чутливість до світла та розрізнення кольорів; практична, за якої зберігається або чутливість до світла, або залишковий зір, що дозволяють певною мірою сприймати світло, кольори, контури і силуети предметів.

Люди з гостротою зору від 0,05% до 0,2% входять до категорії слабкозорих і можуть працювати з дотриманням певних гігієнічних вимог.

Для осіб зі зниженим зором, від 0,5 (50%) до 0,8 (80%) характерний:

- низький рівень вміння цілісно, детально і послідовно сприймати зміст сюжетної картини, що містить велику кількість об'єктів, деталей; виділяти перший, другий плани;
- низький рівень вміння впізнавати предмети, які зображені в різних варіантах (контур, силует, модель);
- низький рівень розвитку зорово-моторної координації, що лежить в основі оволодіння навичками письма і читання;
- неможливість розрізнення конфігурацій подібних за написанням букв, цифр та їх елементів.

1.4 Особи з порушенням опорно-рухового апарату

Особи цієї категорії частково або повністю обмежені в пересуванні. Залежно від характеру і ступеня вираженості захворювання осіб умовно поділяють на 3 групи.

До першої належать люди, які мають залишкові прояви периферичних паралічів, ізольовані дефекти стопи або кисті, легкі прояви сколіозу (викривлення хребта) тощо.

До другої групи належать люди, які мають різні ортопедичні захворювання, що викликані первинними ураженнями кістково-м'язової системи (зі збереженням рухових механізмів центральної нервової і периферичної нервової системи), а також люди, які страждають важкими формами сколіозу.

Третю групу складають люди з наслідками поліомієліту та церебральними паралічами, у яких порушення опорно-рухового апарату пов'язані з патологією розвитку або ураженнями рухових механізмів центральної нервової системи.

Наявність перерахованих труднощів у осіб з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) може призвести до зниження працездатності, часто викликає відсутність інтересу до навчальної роботи. Це пояснюється малорухомістю через труднощі в просторовому орієнтуванні, порушенням моторики і координації рухів. Всі особливості стану студентів необхідно враховувати в педагогічному процесі. Створення сприятливих умов в аудиторії, наявність відповідного оснащення на лекціях і практичних заняттях, застосування особливих методів у роботі можуть зробити навчання студентів з ОМЗ успішним.

2 ПРАВИЛА ЕТИКЕТУ ПІД ЧАС СПІЛКУВАННЯ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

2.1 Правила етикету у спілкуванні зі студентами з порушенням зору

2.1.1 Завжди називайте себе та відрекомендуйте інших співрозмовників і присутніх. Звертайтеся безпосередньо до людини, навіть якщо вона вас не бачить.

2.1.2 Якщо ви збираєтесь читати незрячій людині, спочатку попередьте її про це, вказавши джерело інформації (слайд лекції, сторінка книги). Коли незряча людина має підписати документ, прочитайте його обов'язково.

2.1.3 Коли ви пропонуєте незрячій людині сісти, спрямуйте її руку на спинку стільця або на підлокітник; якщо знайомите з невідомим предметом, дайте можливість самостійно вивчити предмет. Абсолютно нормально використовувати вираз «дивись». Для незрячої людини це означає «бачити руками» (доторкатися, відчувати). Тому ви без вагань можете сказати: «Бажаєте оглянути даний предмет?» – у той час, як даєте в руки предмет.

2.1.4 Якщо піднімаєтесь або спускаєтесь з незрячою людиною сходинками, достатньо сказати: «Увага, сходинки (піднімаються вгору або опускаються вниз)». Якщо ви зайшли до аудиторії з людиною вперше, опишіть приміщення коротко. Попередьте про перешкоди: сходинки, низькі одвірки, пороги, предмети, що можуть розбитися, тощо.

2.1.5 Завжди з'ясуйте, у якій формі слабкозорий студент хотів би отримати інформацію (великий шрифт, диск, аудіокасети, флешка, Брайль). Якщо у вас немає можливості перевести інформацію в потрібний формат, віддайте її в тому вигляді, у якому вона є [4].

2.2 Правила етикету у спілкуванні зі студентами з порушенням слуху

2.2.1 Під час розмови з людиною, яка має порушення слуху, дивіться прямо на неї. Не затемнюйте своє обличчя руками волоссям або іншими предметами. Ваш співрозмовник повинен мати можливість стежити за виразом вашого обличчя.

2.2.2 Якщо ви повідомляєте інформацію, яка включає в себе номер, або інший складний термін, напишіть її так, щоб вона була зрозумілою. Не змінюйте тему розмови без попередження. Використовуйте перехідні фрази,

наприклад: «Добре, тепер ми поговоримо про...». Необхідно використовувати міміку, жести, рухи тіла, якщо хочете підкреслити або посилити важливість сказаного, якомога частіше дивіться в обличчя студента, говоріть повільно, використовуючи прості фрази.

2.2.3 Щоб привернути увагу людини, яка погано чує, назвіть її ім'я. Якщо відповіді немає, можна злегка торкнутися її за руку чи плече. Говорити слід ясно та чітко. Не слід забагато кричати, особливо на вухо.

2.2.4 Якщо вас просять щось повторити, спробуйте перефразувати речення. Використовуйте жести. Переконайтесь, що вас зрозуміли. Не соромтесь запитати, чи зрозумів вас співрозмовник.

2.2.5 Іноді люди з порушенням слуху можуть сприймати деякі звуки неправильно. У цьому випадку говоріть голосніше та чітко, підбираючи необхідний рівень вимови. В іншому випадку потрібно знизити голос, тому що людина втратила здатність сприймати високі частоти [4].

2.3 Правила етикету у спілкуванні зі студентами з порушенням мовлення

2.3.1 Не намагайтесь прискорити розмову. Будьте готові до того, що розмова триватиме довше ніж заплановано. Якщо після дзвінка на перерву ви поспішаєте, краще вибачитись та повернутися до розмови за декілька хвилин, або на наступній лекції.

2.3.2. Частіше дивіться співрозмовнику в очі, підтримуйте візуальний контакт, максимально концентруйте вашу увагу на змісті викладу лекції.

2.3.3 Не ігноруйте певні слова людей, яким важко говорити, тому що зрозуміти їх у ваших інтересах.

2.3.4 Не перебивайте, починайте говорити тільки тоді, коли будете впевнені, що співрозмовник висловив свою думку [4].

2.4 Правила етикету у спілкуванні зі студентами, що мають ускладнення, пов'язані з затримкою розумового розвитку

Будьте терплячі та готові пояснити інформацію більш ніж один раз. Ставтеся до людей, що мають ускладнення, пов'язані з затримкою розумового розвитку, як до особистостей, відповідальних дорослих. Намагайтесь не використовувати складних речень.

Пам'ятайте, що деякі люди з затримкою розумового розвитку дотримуються певних правил та порядку. Наприклад, люди з аутизмом. Тому за можливості погодьте ці певні правила чи порядок [4].

2.5 Правила етикету у спілкуванні зі студентами, що мають ускладнення з пересуванням

Пам'ятайте, що інвалідний візок – недоторканий простір людини. Починати котити візок без дозволу не можна. Завжди запитуйте, чи потрібна допомога, перед тим, як допомогти. Пропонуйте допомогу, коли необхідно відкрити двері чи пройти килимом з довгим ворсом.

Не потрібно плескати людину, що знаходиться в інвалідному візку, по плечу чи спині. Якщо можливо, розташуйтеся так, щоб ваші обличчя були на одному рівні. Уникайте положення, за якого вашому співрозмовнику необхідно піднімати голову.

Якщо з вашою пропозицією про допомогу в пересуванні погодилися, запитайте, що необхідно зробити та чітко виконуйте прохання. Якщо вам дозволили везти візок, спочатку котіть його повільно. Візок швидко набирає швидкість і раптовий поштовх може призвести до втрати рівноваги.

Завжди особисто переконайтеся у доступності місць, де заплановано заходи. Попередньо поцікавтесь, які можуть виникнути проблеми чи бар'єри та як їх можна позбутись. Якщо існують архітектурні бар'єри, попередьте про них, щоб людина мала можливість попередньо прийняти рішення.

Пам'ятайте, що, як правило, у людей, які мають труднощі з пересуванням, немає проблем з зором, слухом чи розумінням. Є люди, які користуються інвалідним візком, але не втратили здатності ходити та пересуватись на милицях тощо. Візок вони використовують для швидшого пересування [4].

3 ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В УНІВЕРСИТЕТІ

Види, зміст і обсяги необхідного комплексного супроводу осіб з інвалідністю в університеті здійснюються відповідно до індивідуальної навчально-реабілітаційної програми осіб з інвалідністю (надалі ІНРП).

ІНРП розробляє та затверджує навчально-реабілітаційна комісія навчального закладу відповідно до Індивідуальної програми реабілітації студента з інвалідністю (постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.07 № 757), Державної типової програми реабілітації інвалідів (постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.06 № 1686), індивідуального навчального плану студента (Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах від 02.06.93 № 161), державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій України (Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії») та типової навчально-реабілітаційної програми особи з інвалідністю.

ІНРП складають як на весь період навчання, так і на кожний навчальний рік окремо, є додатком до індивідуального навчального плану особи з інвалідністю та формується після відповідної заяви до адміністрації закладу вищої освіти щодо виду супроводу навчання.

Нормативний термін навчання студента з інвалідністю визначають стандарти вищої освіти. Граничний термін навчання може перевищувати нормативний відповідно до рішення навчально-реабілітаційної комісії, але не більше трьох років без урахування академічних відпусток.

3.1 Заходи щодо соціально-психологічної підтримки осіб з інвалідністю

Соціально-психологічній службі раз на семестр проводити співбесіду зі студентами з особливими освітніми потребами.

Профспілковій організації студентів двічі на рік надавати студентам з особливими освітніми потребами путівки для оздоровлення в оздоровчо-спортивних таборих та санаторіях, у грудні святкувати Міжнародний день людей з інвалідністю.

Директору студмістечка, заступнику директора з виховної роботи систематично протягом року контролювати умови проживання студентів з особливими освітніми потребами в гуртожитках університету.

3.2 Заходи щодо організації навчального процесу

Заступникам деканів факультетів забезпечити на початку семестру складання індивідуального графіку відвідування занять, аналізувати протягом семестру успішність студентів з особливими освітніми потребами.

Кураторам груп, до складу яких входять студенти з особливими освітніми потребами, забезпечити складання індивідуальних планів навчання та контролювати забезпеченість студентів науково-методичною літературою.

Деканам факультетів раз на семестр заслуховувати кураторів груп, в яких навчаються студенти з особливими освітніми потребами на раді факультету.

3.3 Особливості забезпечення навчання студентів з інвалідністю в університеті

- Індивідуальний підхід – забезпечує спрямований педагогічний вплив на студента з інвалідністю, заснований на знанні особливостей його розвитку, фізичних порушень і структури його особистості.

- Дозування навчальних навантажень – регулювання темпу вивчення матеріалу, часу і тривалості занять.

- Застосування спеціальних прийомів навчання – реалізуються під час підготовки навчальних матеріалів для навчання і полягають у більш чіткому і детальному плануванні дій студента з інвалідністю.

- Використання технічних засобів навчання (комп'ютерів, інформаційних і телекомунікаційних технологій), за допомогою яких реалізують компенсаторні функції технічних засобів навчання, що дозволяє посилювати чутливість аналізаторів, розширивши доступ до навчальної інформації.

4 ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

4.1 Організація педагогічного супроводу

Педагогічний супровід спрямований на контроль навчальної діяльності студентів з інвалідністю відповідно до графіка навчального процесу. Він складається з контролю за відвідуванням занять; допомоги в організації самостійної роботи у разі захворювання; організації індивідуальних консультацій; сприяння в проходженні проміжних атестацій, складання заліків, ліквідації академічних заборгованостей; корекції взаємодії студента та викладача в навчальному процесі; консультування викладачів і співробітників щодо психофізичних особливостей студентів з інвалідністю; періодичних семінарів та інструктажів для методистів та іншої діяльності.

Організаційно-педагогічне сприяння здійснює навчально-методичне управління, деканати факультетів.

В рамках цього напрямку супроводу вирішують, у тому числі, і такі завдання:

- адаптація навчальних програм і методів навчання;
- впровадження сучасних освітніх, в тому числі корекційних, і реабілітаційних технологій;
- методична підтримка;
- постачання адаптованих навчальних матеріалів і посібників;
- розробка адаптованих освітніх програм.

Метою організації інтегрованого навчання у закладах вищої освіти є створення системи комплексного супроводу навчання та навчально-реабілітаційних умов, які спрямовані на забезпечення цілісного розвитку, творчої самореалізації осіб з інвалідністю, їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках праці.

Основні завдання в організації системи інтегрованого навчання для осіб з інвалідністю:

- забезпечення права вільного вибору закладу вищої освіти та форми навчання;
- створення спеціальних навчально-реабілітаційних умов та системи комплексного супроводу (корекційно-реабілітаційного, психолого-андрагогічного, соціального, соціально-середовищного, соціально-культурного, медичного,

валеологічного, правового, організаційного, спортивно-фізкультурного, архітектурно-середовищного, матеріально-технічного тощо);

– поєднання навчально-виховного процесу з індивідуальними корекційно-реабілітаційними заходами;

– збереження і зміцнення духовно-морального, фізичного, психічного та соціального здоров'я;

– підвищення якості навчально-виховного процесу та сприяння ефективному здобуттю професії;

– організація взаємодії навчального закладу з місцевими органами виконавчої влади, державними та недержавними установами (громадськими організаціями, фондами тощо), які працюють у сфері медико-соціальної реабілітації, освіти та працевлаштування осіб з інвалідністю.

Науково-теоретичними принципами інтегрованого навчання осіб з інвалідністю є:

– побудова освітньо-реабілітаційного процесу як особистісно орієнтованої системи;

– поєднання форм та змісту навчально-виховного процесу з індивідуальними корекційно-реабілітаційними заходами;

– застосування інноваційних моделей навчання на основі наукових засад андрагогіки та реабілітології;

– поетапне адаптування осіб з інвалідністю до навчального процесу у вищому навчальному закладі;

– системне та послідовне впровадження сучасних технологій (дистанційних, комп'ютерних тощо) оптимізації вищої освіти.

4.2 Особливості навчання студентів, що мають порушення зору

Інформаційна підтримка процесу навчання слабозорих та незрячих студентів має забезпечити цій категорії студентів вільний інформаційний обмін у рамках навчального процесу.

Система інформаційної підтримки має містити:

– надання студенту навчальної інформації в доступній і зручній для нього формі (на електронних носіях, рельєфно-точковий, аудіозапис);

– подання результатів роботи студента в загальноприйнятій формі (підготовка друкованих матеріалів).

Для надання студенту навчальної інформації в доступній формі можуть використовуватися найрізноманітніші засоби: рельєфно-точкова і звукова

література, сканування плоско друкованих матеріалів, перетворення електронної форми подання в більш зручний для конкретного студента вид (роздруківка навчальних матеріалів рельєфно-точковим або збільшеним шрифтом, аудіозапис відтворення інформації за допомогою синтезатора мови). Різні перетворення інформації з однієї форми її подання в іншу (сканування, друк, аудіозапис) можуть здійснюватися студентами-волонтерами і дозволяють істотно зменшити додаткові специфічні дії, пов'язані з отриманням необхідної інформації.

В результаті студенти з порушеннями зору можуть отримувати значну частину навчального матеріалу нарівні з іншими, не докладаючи додаткових зусиль. Особливого значення набуває забезпечення навчальними матеріалами занять студентів з порушеннями зору з іноземної мови.

Інформаційна підтримка має бути спрямована не на створення для слабозорих і незрячих студентів особливих умов навчання, а на усунення специфічних труднощів освітнього процесу, що обумовлені відсутністю зору.

Внаслідок значно підвищується самостійність їх навчальної діяльності, забезпечується незалежність від сторонньої допомоги, полегшується виконання вимог освітнього процесу.

Викладачам слід враховувати, що:

– необхідно чітко дозувати зорове навантаження. Оптимальне навантаження на зір у студентів з вадами зору становить не більше 15–20 хвилин безперервної роботи;

– важливо обрати оптимально освітлене робоче місце, де студенту максимально видно дошку і викладача, наприклад, першу парту в середньому ряду. Студент з глибоким порушенням зору, що спирається в своїй роботі на дотик і слух, може працювати за будь-якої партою з урахуванням ступеня чутності в цьому місці. В аудиторії мають бути забезпечені підвищена загальна освітленість (не менше 1000 люкс) або місцеве освітлення на робочому місці не менше 400–500 люкс;

– під час використання дошки записи мають бути контрастними, букви – великими. В ході запису краще використовувати кольорові маркери;

– необхідно створювати опору на інші модальності. Наприклад, оскільки темп письма і читання у студентів з вадами зору, як правило, нижчий, ніж у студентів без вад зору, для запису важливих фрагментів лекції можна використовувати диктофон. Студент може вчитися через дотик, мати можливість доторкатись до предметів (використання об'ємних форм);

– студент повинен мати можливість орієнтуватися в просторі: знати основні орієнтири кімнати, де проводять заняття, шлях до свого місця. У зв'язку з цим не слід змінювати обстановку і місце студента, доки він не виробить автоматизм руху в приміщенні.

4.3 Особливості навчання студентів, що мають порушення слуху

До людей, які мають порушення слуху, не слід повертатись спиною під час важливих повідомлень, потрібно дивитися на них. Необхідно стежити за наявністю слухових апаратів, створенням і дотриманням особливих умов для сприйняття мови. Студент повинен мати можливість бачити, хто говорить.

Важливо стежити за тим, щоб студент з порушенням слуху швидко відшукав поглядом викладача. Чітко давати інструкції, ставити конкретні питання, уникати довгих, дуже розгорнутих пояснень. Викладачеві необхідно контролювати, щоб студент правильно зрозумів сказане: перевіряти, заохочувати питаннями.

В аудиторії важливо дотримуватися шумового режиму, що означає створення умов для виокремлення студентами з порушеннями слуху потрібної мовної інформації.

4.4 Особливості навчання студентів з порушенням опорно-рухового апарату

Викладачам і співробітникам університету слід сприяти тому, щоб студент мав можливість пересуватися аудиторією, іншими приміщеннями тим способом, яким він може, говорити і писати так, як дозволяють його моторні можливості.

4.5 Навчально-реабілітаційна комісія вищого навчального закладу

Навчально-реабілітаційна комісія закладу вищої освіти є організаційно-консультативним органом адміністрації і створюється наказом керівника закладу вищої освіти з метою упорядкування та ефективної організації навчально-реабілітаційного процесу для осіб з інвалідністю. Комісія діє згідно з Положенням про навчально-реабілітаційну комісію, затвердженим керівником закладу вищої освіти.

Комісію створюють у складі кураторів академічних груп інтегрованого навчання, досвідчених викладачів, завідувачів кафедр, представників адміністрації закладу, юриста, фахівців з фізичного реабілітування, психологів (практичних, медичних та спеціальних), педагогів (корекційних та соціальних), спеціалістів з технічних засобів реабілітування, представників студентського самоврядування, а також інших необхідних фахівців, залежно від потреб закладу вищої освіти.

До роботи Комісії залучають лікарів та інших фахівців, які працюють у державних органах місцевих адміністрацій у сфері освіти і науки, соціального захисту та праці, охорони здоров'я та молоді, обласного відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю, громадських організацій.

Комісія спільно з навчально-реабілітаційним підрозділом закладу:

- надає рекомендації особам з особливими освітніми потребами щодо вибору напряму підготовки й спеціальності під час зарахування до вищого навчального закладу;
- затверджує індивідуальні навчально-реабілітаційні програми;
- надає адміністрації консультації щодо організації інтегрованого навчання та навчально-реабілітаційного процесу;
- вирішує стратегічні та поточні питання розвитку системи інтегрованого навчання.

4.6 Академічна група інтегрованого навчання

У закладі вищої освіти створюють академічну групу (групи), в якій спільно навчаються особи з інвалідністю (однієї чи деяких нозологій) з особами, що не мають інвалідності. З огляду на особливі комунікативні та фізичні потреби осіб з інвалідністю можлива організація їхнього навчання у спеціальних академічних групах.

Формування академічних груп інтегрованого навчання здійснюється згідно з заявою особи з особливими освітніми потребами та індивідуальної навчально-реабілітаційної програми.

Куратором академічної групи інтегрованого навчання є співробітник закладу вищої освіти, його права і функціональні обов'язки визначені окремим посадовим положенням, що затверджує керівник закладу вищої освіти.

4.7 Спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ закладу вищої освіти

Для проведення роботи в університеті доцільно створити науковий-методичний відділ – як підрозділ університету. Підрозділ діє на підставі чинного законодавства України, статуту, затвердженого керівником закладу вищої освіти.

Підрозділ виконує функції:

- складання індивідуальних навчально-реабілітаційних програм та контроль їх виконання;
- планування навчально-реабілітаційної роботи, моніторингу її ефективності;
- організації кваліфікованого корекційно-реабілітаційного, психолого-андрагогічного, соціального, соціально-середовищного, соціально-культурного, медичного, валеологічного, правового, організаційного, спортивно-фізкультурного, архітектурно-середовищного, матеріально-технічного та інших видів супроводу осіб з інвалідністю відповідно до нозологічних показань;
- консультування адміністрації навчального закладу у створенні безбар'єрного архітектурного середовища та спеціалізованої матеріально-технічної бази;
- сприяння впровадженню спеціальних інформаційних і навчальних технологій;
- підготовка спеціалізованого навчально-методичного забезпечення та науково-методичного обґрунтування різних аспектів інтегрованого навчання;
- моніторингу соціально-побутових та санітарно-гігієнічних умов проживання осіб з інвалідністю у гуртожитках;
- консультування навчального закладу та його навчальних підрозділів щодо організації інтегрованого навчання осіб з інвалідністю, планування навчально-виховної роботи та подальшого покращення навчально-реабілітаційного процесу;
- адаптування осіб з інвалідністю до навчання в умовах вищої освіти;
- супроводу осіб з інвалідністю, що навчаються за денною (очною), заочною, дистанційною, екстернатною формами навчання;
- допомоги випускникам у працевлаштуванні та подальшому адаптуванні до професійної діяльності;
- підготовки науково-педагогічних та інших працівників закладу вищої освіти до роботи з особами з інвалідністю різних нозологій шляхом підвищення їх кваліфікації, проведення семінарів та ознайомчих лекцій;

- просвітницької діяльності серед осіб без інвалідності щодо аспектів інтегрованого навчання у закладі вищої освіти;
- організації волонтерської роботи за напрямками діяльності підрозділу;
- участі у підготовці осіб з інвалідністю до навчання в умовах закладу вищої освіти;
- проведення профорієнтаційної роботи серед учнів з інвалідністю, організація підготовчих курсів;
- консультування кафедр закладу вищої освіти у підготовці навчальної інформації (тексти лекцій, підручники, рисунки, графіки, таблиці тощо), у тому числі в альтернативних формах – (в електронній, мультимедійній, за абеткою Брайля) для врахування потреб в освітніх послугах осіб з інвалідністю певних нозологій;
- координації всіх служб закладу щодо організації комплексного супроводу навчання осіб з інвалідністю;
- забезпечення послідовності, комплексності та безперервності виконання реабілітаційних заходів, оцінку їх результатів та ефективності.

До штатного розпису Підрозділу вводяться посади згідно з Національним класифікатором професій, які необхідні для ефективної організації корекційно-реабілітаційного, психолого-андрагогічного, соціального, соціально-середовищного, соціально-культурного, медичного, валеологічного, правового, організаційного, спортивно-фізкультурного, архітектурно-середовищного, матеріально-технічного та інших видів супроводу осіб з інвалідністю.

4.8 Права та обов'язки учасників інтегрованого навчального процесу у закладі вищої освіти

Адміністрація закладу вищої освіти забезпечує особам з особливими освітніми потребами:

- різноманітні види комплексного супроводу відповідно до нозологічних показань;
- реабілітаційні заходи, що належать до системи вищої освіти, передбачені Державною типовою програмою реабілітації осіб з інвалідністю та Індивідуальною програмою реабілітації осіб з інвалідністю;
- можливість навчатись за індивідуальним навчальним планом;
- урахування в навчальному процесі стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку, задатків і здібностей та індивідуальних медичних, санітарно-гігієнічних, архітектурно середовищних потреб;

– заміну занять з фізичної культури на заняття з адаптативного фізичного виховання та заходи з фізичного реабілітування;

– сприяння формуванню в студентському та викладацькому колективі толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, розуміння їх проблем, адаптації викладачів та осіб без інвалідності до навчального процесу в інтегрованих групах.

Особа з інвалідністю зобов'язана дотримуватись законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти, виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану відповідно до затвердженої індивідуальної навчально-реабілітаційної програми.

4.9 Проходження практики особами з інвалідністю

Під час визначення місць для практики особам з інвалідністю необхідно враховувати рекомендації медико-соціальної експертизи, відображені в індивідуальній програмі реабілітації, щодо рекомендованих умов та видів праці. За потреби для проходження практики створюються спеціальні робочі місця відповідно до характеру порушень, а також з урахуванням професійного виду діяльності та характеру праці, виконуваних студентом трудових функцій [5].

4.9.1 Рекомендації щодо проходження практики та/або підготовки звіту студентів з порушенням зору

Студентам з порушенням зору необхідно забезпечити:

- доступ до інформації на електронних носіях;
- доступ до інформаційних ресурсів Інтернет;
- можливість використання інформаційно-пошукових систем, баз даних, електронних каталогів бібліотек, дистанційний обмін інформацією.

4.9.2 Рекомендації для проходження практики і підготовки звіту студентів з порушенням опорно-рухового апарату, включаючи тимчасову непрацездатність

В процесі проходження практики і підготовці звіту студентами з порушеннями опорно-рухового апарату необхідно забезпечити доступність архітектурного та освітнього середовища, що включає:

- спеціально пристосовані будівлі (ліфти, пандуси, широкі дверні отвори й інші пристрої, що забезпечують можливість вільного доступу в освітню організацію і переміщення усередині навчальної будівлі);

- спеціально сконструйовані для зручності меблі, прилади для навчання (ручки та ін.);
- забезпечення умов для консультацій з керівником практики дистанційно.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Специальная дошкольная педагогика: учеб. пособие / [Е.А. Стребелева и др.]; под ред. Е. А. Стребелевой. – М.: Академия, 2001. – 312 с.
2. Нейман Л.В. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: учеб. пособие [для студ. дефект. пед. вузов] / Л.В. Нейман, М.Р. Богомильский; под. ред. В.И. Селивестрова. – М.: Владос, 2001. – 224 с.
3. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія. Навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 293 с.
4. Памятка-рекомендация: Этика общения с людьми, имеющими инвалидность / ЦГПБ имени А.П. ЧЕХОВА отдел «Центр естествознания и медицины». – Таганрог 2013. – 18 с.
5. Guide de l'accompagnement de l'étudiant handicapé à l'université, Conference des presidents d universite, 2012. – 124 p.

Електронне навчальне видання

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з навчання осіб з особливими освітніми потребами
для викладачів Харківського національного університету радіоелектроніки

Упорядники: ПОДПРУЖНИКОВ Петро Михайлович
НІКІТЕНКО Олександр Миколайович
ОВЧЕНКО Аліна Сергіївна

Відповідальний випусковий П.М. Подпружников
Редактор О.Г. Троценко
Комп'ютерна верстка Л.Ю. Светайло

План 2022 (перше півріччя), поз. 50

Підп. до використання 20.12.2021 Формат pdf. Обсяг даних 0,58 Мб

ХНУРЕ. Україна. 61166, Харків, просп. Науки, 14, E-mail: info@nure.ua

Підготовлено в редакційно-видавничому відділі ХНУРЕ
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1409 від 26.06.2003